

L'ordre de la confusió.

Els dietaris de David Vilaseca i Esteve Miralles

DAVID MADUEÑO SENTÍS

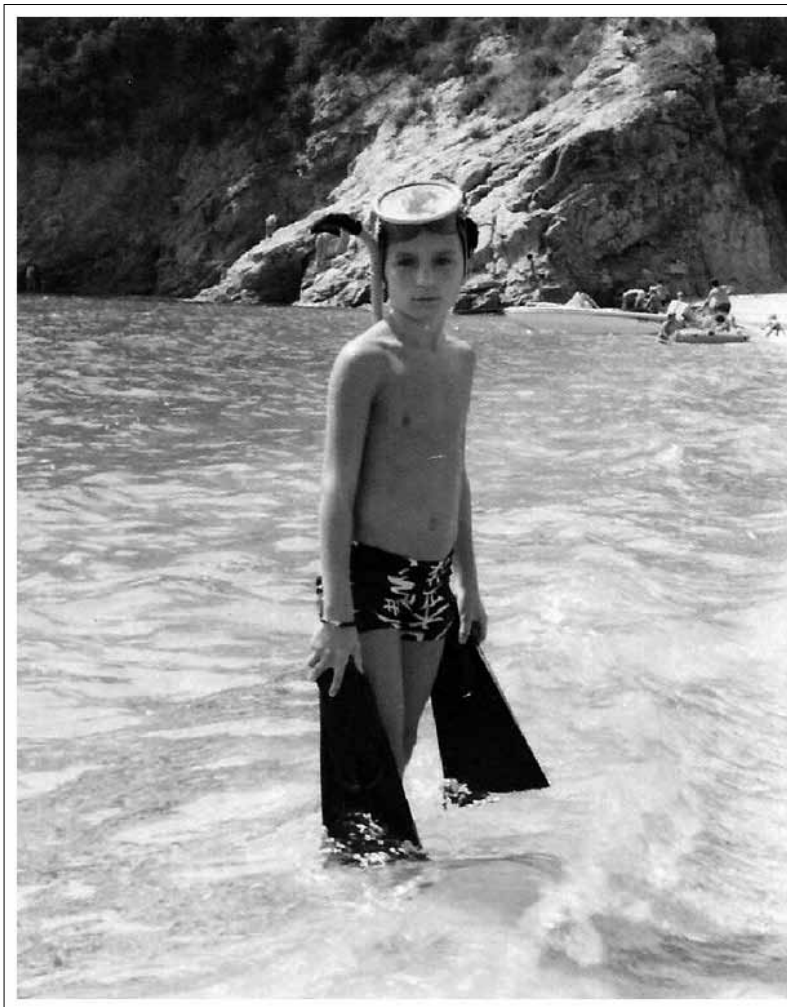
«È il miglior ordint mio l'esser confusso.»
Façana del Teatre de Montepulciano
Esteve Miralles, *Retrobar l'ànima*

L'ànima en soledat

A finals de l'any 2008 el crític i assagista Francesc Calafat em proposava des de la revista *Caràcters* la crítica d'un autor que m'era desconegut, David Vilaseca, qui havia guanyat el Premi Octubre 2007 amb *L'aprenentatge de la soledat*¹. La sorpresa va ser majúscula quan em vaig adonar de la qualitat que desprenia aquella autobiografia (no tan) encoberta de l'autor, que evidenciava un gran domini de la narrativa i de l'empelt postmodern: el dietari esdevenia en les seves mans un poderós artefacte narratiu, de (re)creació d'autobiografia, a la vegada que un capbussament en els inferns personals i la denúncia d'un temps i d'un país. I finalment, la descripció d'un procés imparabile que feia augmentar exponencialment el desarrelament i la soledat a mida que els anys allunyaven el protagonista/autor de la seva terra i de la seva gent.

Però la singularitat d'aquesta obra creixia com més m'hi endinsava: el tractament de l'homosexualitat del David, les seves pors i el declivi cap als abismes era lluny de la prosa xarona i farcida de tòpics amb què alguns escriptors ho haguessin afrontat. Perdoneu el símil fàcil i barroer: David Vilaseca no només desvirgava la nostra llengua literària com cap altre autor ho havia fet els darrers anys; situant-se al pol oposat de la provocació gratuïta, tot formava part del procés de recerca, autodestrucció i lenta reconstrucció del seu jo. Al capdavant, la necessitat d'escriure un dietari rau en això, en voler posar-se davant del mirall per ser conscient de qui semblés ser i de qui vols deixar de ser.

En aquella crítica² vaig escriure que *L'aprenentatge de la soledat* era «un profund estudi de si mateix convertit en personatge d'una trama bastida a través de les llibretes que ha anat recollint al llarg dels anys i que conformaven

els seus dietaris, matèria primera en brut que ha acabat retallant, modelant i polint fins esdevenir un interessant viatge als inferns personals d'un jove en camí cap a l'adultesa.» Aquest jove, com Vilaseca mateix, es trasllada a Londres per «iniciar una carrera intel·lectual i acadèmica en una ciutat que acaba esdevenint desoladora, lluny dels amics i de la família i duent al damunt un bon grapat de complexos i obsessions». La trama es dilata en el temps i l'espai, iniciant-se el 1987 amb un viatge als Estats Units: «El preàmbul nord-americà li serveix per presentar en Josh, un anglès amb qui compartirà una relació amorosa intensa i difícil que el durà fins a Londres. Allà, cansat de les seves infidelitats, decideix deixar-lo, però el seu record es convertirà en una presència obsessiva, fins malaltissa, tan intensa a nivell psicològic com la relació amb la seva mare, que també surt retratada al llarg de la història».

Segueixo: «Així, a la vegada que inicia una tasca intel·lectual un pèl erràtica però fructífera, es veu abocat a una situació psicològicament insostenible, iniciant tota una sèrie de relacions sentimentals frustrades i un descens cap als inferns de la procacitat sexual. D'alguna manera, en David pren el lloc d'en Josh, primer per curiositat

1 Vilaseca, David (2008). *L'aprenentatge de la soledat*. València: 3i4.

2 Madueño, David (2009). «La novel·la de la meua vida». *Caràcters*, núm. 46, gener, p. 39.

i després per desig, i comença a deambular per aquells indrets on els homosexuals es reuneixen per a trobades esporàdiques —estacions de metro, saunes, sales fosques— que no s'estalvia de descriure i que encara accentuen més aquest esqueixament interior que pateix, que conforma el gruix i el nus de la història.» Per tant, conclou, «l'autor ens proposa una obra que dóna "visibilitat" a la temàtica gai que — ho comenta en algun moment — tan poca tradició té en les lletres catalanes, tot i que en el món anglosaxó ja fa anys que s'hi dóna i fins i tot ha patit replantejaments i evolucions.»

Però la sexualitat del David i del protagonista no és només un element narratiu; és quelcom d'inherent en el personatge, que impregna la seva feina, i que tan bé analitza la doctora Carrie Hamilton en un altre article del número de *Quadern* que ens ocupa. «Si l'obra de David Vilaseca sobresurt és per la profunditat psicològica que planteja, la riquesa dels detalls que la basteixen i que la fan tan estimulants i reveladors. Primer, l'estudi que fa de l'autobiografia de Salvador Dalí a través de la psicoanàlisi li serveix per investigar sobre si mateix, per adonar-se de la confusió i les petites mesquineses que el conformen: arrelat al passat, consumit pel ressentiment i per un caràcter passiu/agressiu, tancat amb els estranys, possessiu amb la seva intimitat, aspre amb aquells que se l'estimen però que també el fereixen... Segon, el seu món personal reflectit en el cinema, l'art o la literatura, títols i autors que no són escollits a l'atzar, que refermen les seves reflexions i que són explicats i desentrellats per una veu analítica. I finalment, perquè demostra la seva capacitat intel·lectual reeixint en l'intent de reconstruir la seva memòria i donar-li contingut, profunditat i coherència a la proposta, el mateix que tothom prova de fer amb la pròpia vida. La culminació per a en David Vilaseca de tota una carrera dedicada a aquest desfici tan humà d'explicar-nos el que ens passa.»

L'ànima retrobada

Aquesta, però, no seria la darrera vegada que ensopegaria amb David Vilaseca. Dos anys més tard m'arribava la lamentable notícia de la seva mort. Una colla d'amics de l'escriptor, amb el suport de la UOC, va organitzar tots els actes que van poder per fer justícia a la figura acadèmica i humana que havia estat Vilaseca. I sense saber-ho, qui es va posar en contacte amb mi per fer-m'ho saber, tres anys després tornaria a situar-me el seu nom i el de David Vilaseca en l'òrbita dels meus interessos lectors.

A començaments del 2013 llegia a *Núvol* una entrevista de Bernat Puigtobella a l'escriptor Esteve Miralles³ a propòsit de la publicació

3 Puigtobella, Bernat (2013). «Esteve Miralles: Retrobar l'ànima implica reconèixer les zones de foscor». *Núvol*, 18 de febrer: <http://www.nuvol.com/entrevistes/estevemiralles-retrobar-lanima-implica-reconeixer-les-zones-de-foscor/>.

de *Retrobar l'ànima*⁴, llibre amb què Miralles havia guanyat el Premi Marian Vayreda 2012. I si bé la proposta ja em va interessar per si mateixa, a la segona pregunta s'esmentava el nom de David Vilaseca. De seguida, vaig recordar que Miralles era qui m'havia contactat. Ara, era ell qui havia pres la literatura autobiogràfica per fer reflexions com la següent:

«Sento que he perdut l'ànima, i una de les hipòtesis que començo a prendre en consideració és que la meva ànima ha desaparegut —o hi és, i no la sé veure, potser esclafada com un mitjó extraviat sota una pila de sabates— perquè no disposa d'espai. Però també estic començant a valorar altres hipòtesis, altres metàfores possibles, com que la meva ànima s'hagi de *reconstruir*, que sigui un munt de runa, com una casa que el desús i l'abandó han deixat caure, per molt que mostri, encara, algun quadre tort penjat a la intempèrie d'una paret sense habitació, o com una casa després de rebre l'impacte d'algun artefacte explosiu.»

Per a Miralles, el dietari esdevé —com en el cas de Vilaseca— una capbussada al desconegut oceà personal, encara que des d'unes coordenades oposades. La sexualitat no és ni molt menys present, però sí les relacions personals—família, amics, companys—; en comptes de marxar de Catalunya, Miralles hi està ben arrelat, i fins i tot, quan li sorgeix una oferta de treball important a Perpinyà, acaba refusant-la. Ara bé, com en el cas de Vilaseca, la feina també és una font important de conflicte. I sobretot la necessitat de defensar un treball fet des del rigor i el coneixement: en el cas de Vilaseca, durant un temps prova de tornar a Catalunya per treballar en alguna universitat del país, però malgrat el reconeixement a la seva brillantor obtingut a Anglaterra, el sistema de capelletes i ensabonades del nostre país el repugna i l'allunya d'aquells que només en volen la submissió. A Miralles li passa una cosa semblant, amb la diferència que en el seu cas es tracta d'haver d'acceptar canvis proposats per gent sense criteri o que no entén el seu treball de traducció teatral. En tot cas, és en la tasca intel·lectual on Miralles i Vilaseca coincideixen a defensar la seva individualitat, compromesa en la resta de l'obra —recordem que la seva és una tasca de desconstrucció, recerca, enteniment i reconstrucció.

El dietari d'Esteve Miralles està dividit en tres parts. La primera, "Toscana", narra les vacances per aquesta zona idíl·lica d'Itàlia, i planteja el conflicte personal de l'autor, la necessitat de

4 Miralles, Esteve (2013). *Retrobar l'ànima*. Barcelona: Empúries.

retrobar l'ànima quan s'adona que aquesta sembla "perduda" a causa dels conflictes que més endavant anirà exposant —sobretot a la segona part, anomenada "Barcelona". Així, inicia un doble joc literari: d'una banda, la descripció de la quotidianitat, en la qual sorgeixen els incentius per creure en l'ànima però també les dificultats que la hi van allunyant; de l'altra, les reflexions exhaustives sobre la personalitat individual i la relació amb el món i els altres individus, fonamentades en les interessants lectures que Miralles ens parafraseja i de les quals se'n serveix per ordinar el discurs del llibre: John Locke, David Hume, Simone Weil, Élisabeth Roudinesco... Filòsofs, psicoanalistes, humanistes en general, la selecció dels quals demostra una lectura atenta i una comprensió profunda per part de l'autor.

"Barcelona", la segona part, com dèiem, esdevé el nus de la història —o el desenvolupament del discurs, si voleu. Aquí, després de tornar del passeig italià, Miralles s'enfronta a la grisor i el desencís de la vida quotidiana, la dels reptes i les dificultats. Només cap al final hi apareix per primer cop citat David Vilaseca, en referència al seu llibre *L'aprenentatge de la soledat*:

«La falsa novel·la del David, que és un dietari mal disfressat (vull dir, sense ganes de disfressar-se gaire) [...] és un llibre magnífic, ric, savi, valent, agosarat; però totes les muntanyes de veritat que conté i que conjura s'alcen, penso, al voltant d'un fil equívoc. El suposat "aprenentatge de la soledat" potser no és més que un "desaprenentatge de la sociabilitat"; un recorregut brutal en el camí (potser induït per alguna mena de trastorn) cap a la incapacitat de conviure.»

No sé si Miralles és conscient que, com un mirall, està enfrontant la feina de Vilaseca amb la seva: ambdós busquen l'ànima però per camins diferents. A una banda del mirall, la del cos que reflecteix la llum que rep, Miralles s'esforça a cercar-la en els mecanismes d'entesa (malgrat les dificultats); en canvi, a la banda on la llum és més apagada per les distorsions de la superfície del mirall (i fins pot arribar a desaparèixer, com deia Brodski), Vilaseca se'n allunya, es reclou en si mateix. Són dos discursos oposats però complementaris, perquè al capdavant tots oscil·lem entre la voluntat de clausura individual i la necessitat de socialització.

En aquest moment, a la pàgina 143, Miralles ja sent que el llibre arriba a la recta final, que aviat encetarà el desenllaç. Sent que ja ha dit tot el que necessitava dir. Però un esdeveniment brutal el sondrolla i canvia bruscament el rumb de les seves intencions: la mort de David Vilaseca, notificada a la pàgina 186. Així, Miralles torna a *L'aprenentatge de la soledat*:

«És curiós com mostra (ell), en el seu dietari-novel·la, una contrafigura de mi com un ésser segur de si mateix. Si ell ho veia, segur que és perquè jo ho mostrava; però jo l'únic que volia quan ens veïem era que ell em permetés retrobar algú que em mirés i que sabés veure en mi l'ànima sensible que creia haver estat, com a estudiant, a la universitat.»

Doncs bé: ara, el retorn a Vilaseca i el seu llibre és més profund i significatiu. Ja no es tracta de contrastar punts de vista, sinó de buscar-se a si mateix en l'altre: «és curiós que jo també veiés en ell algú molt segur de si mateix. Era un joc de miralls, equívoc, de dos discursos que havien perdut el camp comú, i que l'havien de refer sense acabar de ser conscients que els feia falta. I sense temps suficient.»

Així, Miralles recorda la seva estreta amistat amb Vilaseca, i el posterior refredament i allunyament. I és aquí on posa en pràctica

tot el que ha anat teoritzant en les pàgines precedents: «No vaig ser després ni respectuós amb el David, no prou, no sempre. [...] Si vull retrobar l'ànima, n'hauré d'aprendre. O serà en va.»

Miralles i Vilaseca demostren, doncs, que el dietari pot esdevenir un exercici de profunda reflexió i sobretot, de diàleg. Sí, sembla mentida, tenint en compte que associem aquest gènere literari a l'egolatria o la vanitat. L'autobiografia —"l'especialitat acadèmica del David", ens recorda— sempre és un "intent infeliç" de reconstruir èxits i fracassos, d'errors i encerts: «Hi ha l'intent de fer arribar als altres com t'entens (com els entens), perquè et coneguin i et mirin amb els teus ulls. Hi ha l'intent —com diria Zambrano— de sacrificar un temps de vida per dedicar-lo a entendre't (a escriure't) per donar sentit al passat i, d'aquesta manera, obrir futur.» És veritat que l'exercici del dietari no té res de modern. Però mentre la gran novel·la del segle XIX era escrita per homes de societats molt diferents en temporalitat a la nostra (i amb això em refereixo al "sentit" del temps, no pas que visquessin molt abans que nosaltres), l'autobiografia com a gènere desenvolupat en el XX (i, per tant, les obres de Vilaseca i Miralles) es correspon a una mirada més contemporània, que té la consciència d'un temps més accelerat i histèric. I per això, perquè comparteixen d'un món i d'una gent més fragmentada que mai, l'exercici passa de la pintura al fresc, en què —malgrat les dimensions— hi ha una harmonia comprensiva, al trencaclosques irresoluble, que hem de contemplar com el més semblant a l'ordre de la nostra confusió.